

KOMMUNISMI MÄETIPULT MARDIKA UMBA*

Holger Kaints. *Mardika umb ehk Minu väike hullumaja*. Tallinn: Vararak, 2010. 248 lk.

Pealkirjas öeldut võibki pidada Holger Kaintsi (sünd 1957) senise kirjanikutee piltlikuks lühikokkuvõtteks. Raamatute seltsis sirgunud (ema oli raamatukoguhoidja, kirjanik ise on tegutsenud raamatukaupmehena) autori kujunemiskäiku on lisaks „arenenud sotsialismi” oludele kindlasti mõjutanud ka loetud kirjandus. Küllap tähendaski „kirjutamine kui ravimatu pisik”¹ Kaintsile esmalt järeleaimamist, püüdu raamatutest leitud reaalsust tegelikkusega kuidagi kokku viia ja kujundada sel pinnal uus literatuurne maailm.

Algatuseks Loomingu Raamatukogu aastakäikude ülevaadete ja mõne kirjandusarvustusega kätt proovinud Kaintsi esimene, juba soliidses keskeas ette võetud ilukirjanduslik katsetus kukkus läbi. Ulmejutuks nimetatud antiutoopia „Teekond mäetipu poole” (2003) kubiseb stalinismiaja pioneerikirjanduse klišeedest ning on kujutamisviisilt puine, veniv ja kistud kujunditega.

Ent kirjutamisvisiit ei loobunud Holger Kaintsi sisemust puremast ja 2009. aastal Loomingu Raamatukogus ilmunud jutustus „Lennukivaatleja” tõi autorile nooremate kirjameeste kolleegiaalse tunnustuse: esimese Siugja Sulepea auhinna. Kõrvaltvaatajana arvan ometi, et auhinnaga vähemalt võrdväärne oli autorile äkki sülle sadanud võimalus selgitada mitmes usutluses oma kirjanduslikku kreedit.

Ülalpool viidatud intervjuus Peeter Helmele tegi Kaints teatavaks, et kir-

janduses huvitavad teda selge süžee ja põhjendatud tegelastega lood. Teises auhindamisjärgses usutluses toob autor esile kaks teda pikemat aega köitnud probleemi: „Esimene on nõukogude aja igasugused siirded praegusesse ühiskonda ja mõtlemisse ning teine see, kuidas inimene ise oma maailmapilti kujundab.”² „Lennukivaatleja” pakub kummalegi probleemile intrigeerivat ja mõtlemapanevat lahendust. Ainestiku kujutamise viis on täpne ning ümbritsevast reaalsusest võõrandunud peategelase lennukihuvi sidumine ajaleheuudisega LKA võimalikest salavanglatest lisab pinget, paeludes nõnda ka nooremaid lugejaid.

„Lennukivaatlejat” saatnud menu taustal poetas Holger Kaints ajakirjandusse lubaduse kirjutada lõpuni teoksil olev romaan 1940. aasta juunikommunistidest ja nende pimesi usust parema (kapitalismi pahedest vaba) ühiskonna võimalikkusesse. Kui tarvitada Kaintsi enda varem Paul Kuusbergi mälestusraamatu „Rõõmud ja pettumused” arvustuses³ kasutatud väljendit, siis tulnuks sellest raamat Kuusbergi-taoliste sirgjooneliste aatemeeste „pahempoolsest kanapimedusest”.

Viimaks asendas autor ajaloolise fooni pisut tulevikku kiikava tänapäevasega ja pahempoolsed sotsialistid uusradikaalidega ning sündis „Mardika umb”. Samal ajal pole sugugi välistatud, et Kaints mõnes oma järgmises teoses ikkagi juunikommunistidest kirjutab. Siin vaadeldava raamatu „väikeseks hullumajaks” nimetatud pealkirjalisa ning kursiivi pandud „raam”, mis muuhulgas ei säästa lugejat edevavõitu reveransist Hermann Hesse „Stepihundile”, püüdke aga parem ära unustada.

* Autori keelepruuk, mille kohaselt sõna *umb* käändub nagu *kumb*. Pikem põhjendus on kirjas vaadeldava raamatu 17. leheküljel.

¹ Kirjutamine on ravimatu pisik. Intervjuu Peeter Helmele. – KesKus 2009, nr 11.

² K. K a r r o, Holger Kaints lennukeid ei vaatle. – Eesti Ekspress 20. IX 2009.

³ H. K a i n t s, Pahempoolse sotsialisti meenutused. – Looming 1996, nr 11, lk 1573.

Tegemist on tarbetu võõrvohandiga, mis pigem madaldab kui ülendab romaani põhiteksti.

Ja „Mardika umb” on romaan, pealegi Holger Kaintsi esimene žanripuhas romaan. Seni näitas autor ennast rohkem jutustaja ja fabuleerijana kui kujutaja või mõtestajana, mida tema rõhutatud vajadus süžee „läbipaistvuse” järele ka eeldab. Selge narratiiv pole vastsestki teosest kuhugi kadunud, kuid sellega kaasneb siin veel komponeerimislust ning tubli annus toda „transtsendentaalset kodumaatust”, mida romaanilt kunagi nõudis György Lukács⁴ ja tema järel veel mitu nimekat teoreetikut, sealhulgas meil taasmoodne Walter Benjamin.

„Mardika umb” pealkirjana on muidugi sotsiaalne sümbol, teatava keskkonna ja elulaadi märk. Tänavanimelisi teoste pealkirju ei kohta eesti kirjanuduses just sageli, ennekõike meenub Teet Kallase mudelromaan „Eiseni tänav” (1979), mis Ene Mihkelsoni sõnutsi on „hämmastavalt reaalne ja umbne nagu unenägu”.⁵ Tänav kujutab seal endast nähtust iseeneses, pealtnäha rahulikku sumbmoodustist, mille „unenäoumbusse” on kirjanik peitnud toonase totaalse venestamispoliitika raske paine. Kuid eneseteadlikku uue põlvkonna lugejat kõnetab „Eiseni tänav” vist üksnes lapsepõlvest silme ette kerkivate mälupeilide kaudu. Kui üldse kõnetab.

Paul-Eerik Rummo näidendiga „Valguse põik” (kirjutatud 1992) on teised lood. Siin kujutatakse vabanemist Nõukogude okupatsioonist, Eesti üleminekuaega ja sellega kaasnevat elustiili muutusi. Marssali tänavast saab jälle Valguse põik, kuid sealseid (uus)asukaid jätab see sügavalt külmaks. Nende usutunnistuseks on nüüd raha, nen-

de ideoloogiaks viljatu mana totaalse hinnatõusu aadressil ja nende poliitika välismaalt tulnud Külalise Bahama odavturult toodud riidehilpude imetlemine. Üksnes Veteran meenutab kunagi samas Valguse põigus katki tehtud elu. Paraku on Veteran (ükskõik, mille veteran) ise nüüd „robotlik ja golemlike joontega inimitaalne olend”,⁶ nagu seletab autor oma märkmetes lavastajale.

Kui väike ajanihe välja arvata, siis jätkab hoiatus- või ohuromaanina komponeeritud „Mardika umb” sealt, kus „Valguse põik” lõpetas. Maailm on avardunud, Eesti kuulub taas Euroopasse ja Rummo näidendi nimetud Tütar ja Kavalier võiksid vabalt olla Kaintsi romaani tegelased. Kas just Iris ning Matt (karakterid ei sobi hästi), aga Greta ja Rolf võib-olla siiski.

Raamatule nime andnud tänavake on „tegelikult üks sillutamata liivane teejupp vaigse äärelinna ühes kõige kaugemas sopis” (lk 17). Selle umbtänav numbrit kannab õigupoolest üksainuke maja, ajahambast puretud kolmekordne korterelamu, mis vanas üksildases aedlinnajaos mõjub samasuguse ussjätkena nagu Mardika umb isegi. Nõnda on autor maha märkinud oma romaani mängumaa, kuhu erinevaid karaktereid „kodustada”. Ja peab ütleva, et inimesekujutuse eripära on üks selle teose tugevamaid külgi. Õpetaja Tirkmann või Suislepa-mutt (kelle karvutuks põetud ja siis vammusesse mähitud kass Urri on omaette vaimukas leid) elab igas seesuguses majas. Ka peategelane Matt Soolup ja ta vanemad (leebest viinaninast rahakas isa ning lakkamatult mobiiltelefoni küljes rippuv tuulepäine ema) sobivad oma keskkonda.

Maja Mardika ummas on iseenesest rohkem mälestuste kui pulbitseva elu

⁴ G. Lukács, Die Theorie des Romans. Berlin, 1920, lk 127.

⁵ E. Mihkelson, Vaikelu. – Looming 1979, nr 9, lk 1327.

⁶ P.-E. Rummo, Valguse põik. Kompositsioon kolmes osas. – Looming 1993, nr 1, lk 53.

keskus. Siinjuures kibeleb mu meeltes kõrvutusvõimalus Ilmar Talve igiamuse romaaniga „Maja lumes” (1952), kus eluhoone täitis sama ülesannet. Muidugi, Talve romaan oli selgelt pävapoliitiline ja minevikku suunatud fookusega. Ent Ilmar Talve oli ka hea vestekirjanik ning sel pinnal on võimalik hoomata Kaintsi ja noore Talve mõningast kaudsugulust. Ning poliitika eest pole tänapäeval vist ühelgi kirjanikul pääsu, ka Holger Kaintsil mitte.

Teose sündmustiku käivitab energiliste noorte inimeste tegutsemisind, mille tulemusena asutatakse rahakummardajate vennaskond, omamoodi ususekt vastavate rituaalide ja sümboolikaga. Vennaskond ei protesteeril millegi vastu, ei provotseeri kedagi. Too Kõrge ma Jõu Järgijate Vabauhendus (nii nad end nimetavad) lihtsalt kuulutab avalikult, et raha on nende jumal ja au, juht ja mõistus. Ühenduse sõnaseadja Matt ei võta kuulda oma asjatundliku isa manitsust, mille järgi seesugused hüüdlauseid on justkui omaaegsete komparteilike mantrate koopia (lk 76).

Lumepall on veerema lükatud ja laviin järgneb kohe. Rahakummardamine levib kiiresti, paisub Euroopasse ja kaugemalegi. Ent turumajandus oma hoobadega toimib paratamatult ja raha ülistamine vajab ise raha. Pealegi klee bivad rahumeelsetele demonstratsioonidele end sappa kõikvõimalikud mauistid, anarhistid ja teised „ultrad”. Kui idee generaator Ruut lõpuks hüüatab: „Rahausk ei tohiks olla poliitika!” (lk 201), on juba hilja. Krahh saabub vältimatult ja, nagu ikka, oma sõprade kaasabil.

Just andekas ja keeli valdav uue sugupõlve maailmakodanik Rolf, kes lõpuks seksti looja aupaiste koos rahaga ärastab ning Saksamaale putkab, toob mängu poliitika. Temaga koos saabub

Tallinna peene nimega „afroprantslasest” anarhismiteoreetik Édouard d’Arnégui, kelle jutlustatav inimese tapmist julgustükiks pidav maailmavaade (lk 191–195) on piisavalt võigas. Ometi kummutab raamatu autori tulevikuvõisooni järgi tugevama toores tõde kõik senised väärtusnormid. Vähemalt Rolfi-suguste uusettevõtjate silmis. Viimaks seisavad Matt, tema sõber Ruut ja õde Pritta (vahemärkusena: Pritta pole autori ainus nimekummastus, siin kaante vahel tegutsevad isegi mehed nimega Karoll ja Vilgas) Tallinna lennujaamas otsekui kolm õde Tšehhovi draamast. Selle vahega, et nemad ihalavad Moskva asemel Ameerikasse. Ruut ja Pritta sõidavadki sinna, lootuses rahaliikumisele uut eluvaimu sisse puhuda. Endine luuletaja Matt aga on igavene ilmajääja, kes järgemööda peab loobuma kõigest: armastatust, tunnustusest, rahast, armukesest, tagatipuks vist ka kodust. Kommunismi mäetipule ihalenu maandub Mardika umba.

Omalt poolt avaldan kahetsust, et seda raamatut lugedes ei saa keskpaika vahele jätta. Romaani algus on aeglane, ent paljutootav, keskmine kolmandik aga justkui pootsmanni suvivili vanas kõnekäänus: ei ta idane ega mädane. Ei päästa siin isegi naissuhted ega tüütuseni korratavad trafaretsed seksimängud. Raamatu lõpus vabaneb autor taas pingest ja laseb fantaasial lennata. Tähelepanu äratav Holger Kaintsi oskus arendada loo puänti, kuid paraku vajab novellist seda oskust rohkem kui romaanikirjanik.

ARNO OJA